

KETTUSVIESTI

2020

Sisältö

<i>Puheenjohtajan palsta</i>	3
<i>Kesä 2020 ja 2021</i>	4
<i>Nälkävuodet Ilomansissa 1865 – 1868</i>	5
<i>Vanhoja valokuvia Ilomantsin itäkylistä</i>	8
<i>Evakkomatkat Kuolismaasta vuosina 1939 – 1944</i>	14

Kuolismaan kansakoulu rakennettu vuosina 1911 – 1915

Puheenjohtajan palsta

Tuula Luomala

Hyvät Kuolismaan Kettusten sukuseuran jäsenet!

Nyt kun koronaviruksen aiheuttamasta pandemiasta eli yli maanosien ulottuvasta epidemiasta (kulkutaudista) on kulunut muutama kuukausi niin kotonaolon tärkeys lisääntyy. Ohjeiden mukaan varsinkin ikäihmisten on välteltävä tapaamista muita ihmisiä. Jäljelle jää muun perheen, sukulaisten, läheisten ja ystävien huomioiminen puhelimitse tai nettiyhteyksillä. Pintaan nousee sanallisen viestinnän merkitys mutta koskaan se ei korvaa toisen ihmisen tapaamista. Nyt yritetään meistä kaikista saada luovuus esille joko ottamalla sukkapuikot esille, kirjoja lukemalla, museoiden virtuaaliesityksiä katsomalla jne. Samalla on hyvä muistaa myös sukuseuran omat sivut www.kuolismaankettuset.fi jotka ovat kaikkien ulottuvilla ja joista löytyy mielenkiintoista luettavaa.

Mutta rajoituksia tarvitaan, jotta pian voisimme liikkua ja tavata normaalisti. Yritetään kestää ja sinnitellä. Kevät tekee kovasti tuloaan ja luonnon ei tarvitse kuunnella viranomaisen määräyksiä. Kohta puut ovat hiirenkorvalla ja muuttolinnut palanneet tuoden kesän tullessaan.

Toivotan kaikille sukuseuran jäsenille Hyvää Kevätaikaa ja ennen kaikkea terveyttä.

Puheenjohtaja Tuula

Kuolismaan Sairasmaja

Kesä 2020 ja 2021

Ensi kesälle oli suunnitelmassa **Viipurin retki** ja **25. -28.6.2020 järjestettävä sota- ja kulttuurihistoriaretki Aunuksen, Syvärille, Petroskoihin, Karhumäkeen ja Povenntsaan**. **Retket siirtyvät "tulevaisuuteen" kunnes koronaepidemia laantuu!**

Aunuksen ja Karhumäen alueelle suuntautuva sota- ja kulttuurihistoriaretki järjestetään mahdollisesti kesällä 2021?

Matkareitti

1. päivä Ilomantsi - Värtsilä - Salmi (Tuleman kirkko) - Vitele - Nurmoila - Aunus ja majoittuminen illalla Syvärin luostariin. Päivällinen Aunuksessa.

2. päivä Lotinanpelto - Syvärin kaupunki - Osta, jossa tutustutaan JR 9 taistelumaaismiin- Vosnesenja - Kallioisten kirkko (1738) - Himjoen kirkko (1674) - Vehkaojan kirkko (1700-luvulla) - Soutjärvi (Rjurik Lonin Vepäsäismuseo?) - Korssnyy Bor suomalaishautoihin tutustumista Puujoella - majoittuminen illalla Petroskoihin Severnajaan. Matkalla syödään retkievää, ruokailu illalla Petroskoissa

3. päivä Petroskoi - Kontupohja - Karhumäki - Sandramoh metsään tutustumista - Povenntsa ja paluu takaisin Petroskoihin Severnajaan, jossa päivällinen ja majoittuminen edellisen yön hotelliin. Matkalla käymme Kivatsun koskella.

4. päivä Petroskoi - Vieljärvi (tutustutaan Kinnermän kylään) - Kolatselkä - Värtsilä. Matkalla lounasruokailu.

Matka järjestetään täysihoidolla, perjantaina syömme matkaeväät Syvärillä tai Äänisen rannalla ja illalla Petroskoissa nautimme päivällisen. **Ilmoittautuminen helmikuun aikana varapuheenjohtajalle**. Molempiin retkiin mahtuu 16 ensin ilmoittautunutta. Täysihoidolla matka maksaa 500 € ja jos on oma viisumi, niin - 65 € alennusta. **Sivun alalajassa tarkempi aikataulu ja matkareitti!**

Kesällä 2021 on Kuolismaan Kettusten sukukokous, jossa valitaan erovuoroisten hallituksenjäsenien tilalle uudet. Ilmoitamme kokouspaikasta keväällä 2021 Kuolismaan Kettuset kotisivuilla.

Nälkävuodet Ilomansissa 1865 – 1868

Ensio Kettunen

Näin koronepidemian aikana on hyvä muistella vanhoja tapahtumia Ilomantsissa. Ilomantsissa 1500 ja 1600 -luvulla rutto, eli kansan kielellä musta surma vei satoja, ellei tuhansia ihmisiä tuonentuville. Rutto jaetaan paiseruttoon, keuhkoruttoon ja veriruttoon. Vuosina 1710–1711 paiseruttoon kuoli Suomessa tuhansia ihmisiä. 1730-luvun lopussa rutto levisi venäjältä suomeen ja siihen sairastui ihmisiä myös Ilomantsissa. Ruton takia Suomen ja Venäjän raja suljettiin vuosiksi 1768–1773. Mainittakoon, että 1790-luvulla Ilomantsissa kuoli paljon ihmisiä lastentauteihin (Barnsjuka), poltetautiin (Brännsjuka), kuumetauteihin (Feber), rokkoon (Koppor) ja pilkkukuumeeseen (Lavantauti -Tyfus)).

Ken on käynyt Mustanmäen hautausmaalla, on huomannut siellä muistomerkin, Siinä kerrotaan, että Mustanmäen hautausmaalle on haudattu paljon ilomantsilaisia nälkävuosina 1865–1868. Erytisen paha vuosi oli 1868, sinne haudattiin yhteensä 1484 ilomantsilaista (luvussa mukana luterilaiset ja ortodoksit). Erytisen paljon kuoli luterilaisia 1868 maaliskuussa 141, huhtikuussa 92, toukokuussa 240, kesäkuussa 200 ja heinäkuussa 91. Edellisinä vuosina 1866 kuoli 348 luterilaista ja vuonna 1867 kuoli 274 luterilaista. Nälkään kuolleille kaivettiin yhteishaudat ja vainajat aseteltiin vierekkäin haudan pohjalle ja haudat luotiin umpeen. Nykyäänkin on hautausmaalla näkyvissä kymmeniä 10 - 20 metriä pitkiä painaamia, joukkohautoja. Suomessa kuoli nälkävuonna 1868 yhteensä 137 720 ihmistä, joka oli kolminkertainen normivuoteen verrattuna.

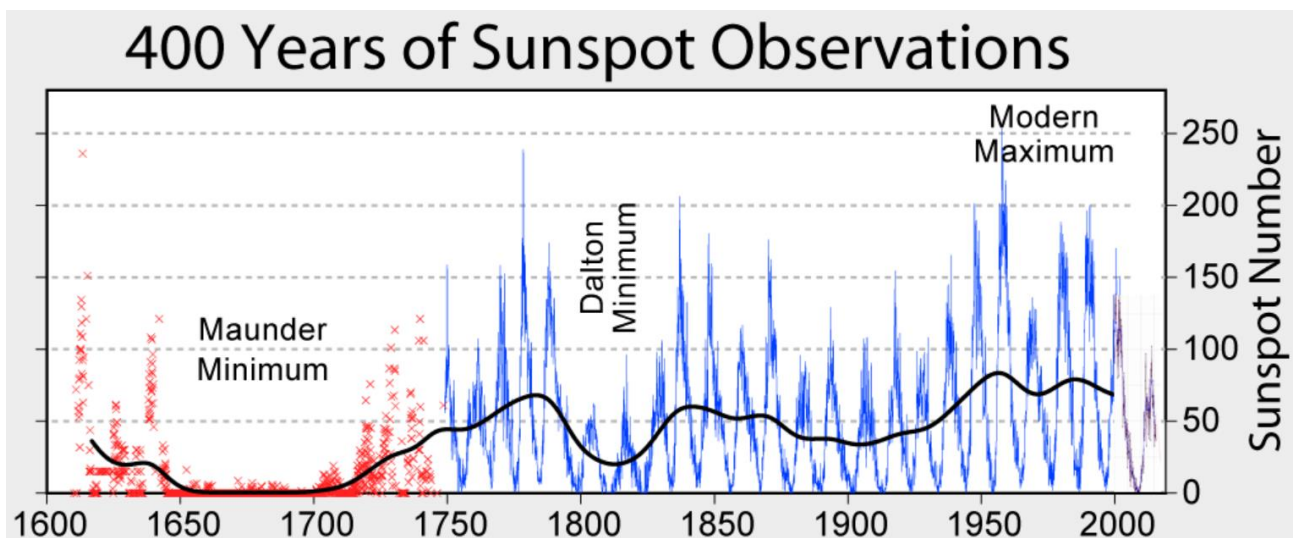
Mustanmäen hautausmaalta löytyy useita Ilomantsissa vaikuttaneiden merkkihenkilöiden sukuhautoja. Omakohtaisena muistona Mustanmäen hautausmaalta tulee muistikuva huhtikuulta 1960, kun kävimme siellä äitini kanssa. Lumen seasta pilkotti muutamia lahonneita höyläämättömistä laudoista tehtyjen arkkujen harmaita päätylautoja, jotka talven routa oli nostanut esiin maasta. Onneksemme emme nähneet muuta. Osa vainajista oli haudattu joskus ennen muinoin matalaan hautaan, ja talven routa oli nostanut arkkuja pintaan. Suosittelemme teille nuoremmille tutustumiskäyntiä Mustanmäen hautausmaalle, samoin kannattaa tutustua myös Kokkonniemen kalmistoon! Kävimme vuosina 1975 ja 1977 Kemin vanhalla hautausmaalla ja näimme siellä paljon samoina nälkävuosina kuolleita.

Hätkähdyttävintä oli se, että vanhimmat kuolleet olivat vasta 40 - 60 vuotiaita! Ilomantsin kuolin tilastoista vuodelta 1868 löysin vain kymmenkunta 80-vuotta täyttänyttä. Kuolinsyitä oli monia, mutta useimpien kohdalla ne olivat punatauti, pilkkukuume, kuume, hermo-kuume, vetotauti, vesitauti, ripuli, pistos jne. Kesän 1868 alussa esiintyi paljon pillkukuumetta ja punatautia, samoja tauteja, joihin kesällä 1918 kuolivat myö useat ilomantsilaiset punavangit. Pilkkukuume tuli yleensä nälkiintyneisiin ihmisiin, alkoi kuumeena ja iholle alkoi tulla punaisia pilkkuja ja tauti johti pian sen jälkeen kuolemaan. Tauti sotkettiin usein lavantautiin, jossa oli samanlaisia pilkkuja ihossa, mutta itse tauti teki suolen limakalvoihin haavaumia. Vuosina 1695, 1696 ja 1697 oli myös suuret katovuodet ja silloin Ilomantsissa kuoli yli tuhat ihmistä nälkään ja nälän aiheuttamiin tauteihin. Nälkävuosia koettiin vielä 1891-1892 venäjällä ja se levisi myös Itä-Suomeen. Nälkävuosista viimeinen oli vuosina 1902 - 1903. Nälkävuosina ihmiset söivät sammalta, haavankuorta, pettua ja eläinten raatoja. Aliravitsemus toi mukana sairauksia, joihin ei silloin ollut lääkkeitä.

Lääninrovasti Frans Lackströmmen (s.1834, k.1893) sukhauta Mustanmäen hautausmaalla. Lackström toimi Ilomantsin kirkkoherrana Gregorius Monellin kuoleman jälkeen 1885 alkaen. Monell oli Ilomantsin kirkkoherrana nälkävuosien aikana 1862 - 1884 ja kapalaisena toimi samaan aikaan Karl Axel Vegelius. Lackström aloitti lääninrovastina 1889 ja oli tehtävässä aina kuolemaansa saakka.

Mistä nälkävuodet sitten johtuivat? Yksi selitys on auringonpilkut, joita noina vuosina oli todella vähän (ns. Daltonin minimi 1860-luvulla ja Maunderin minimi 1690-luvulla). Varsinaisesti nälkävuodet alkoivat jo vuonna 1865 elokuussa, kun kova halla tuhosi viljasadon koko Suomessa. Ihmisiä muutti paljon Suomen sisällä ja myös Suomesta Venäjälle, Norjaan ja Ruotsiin. Kuolismaan Kettusia muutti Ilomantsista noina nälkävuosina paljon mm. Impilahden vaskikaivoksiin töihin ja maataloustöihin. Talven 1865 - 1866 aikana kuoli Suomessa 67 000 ihmistä pilkkukuumeseen, punatautiin ja muihin nälän aiheuttamiin tauteihin. Seuraava kevät 1866 oli kylmä ja maataloustöihin päästiin kuukautta normaalia myöhemmin. Kesä oli sateinen ja elokuussa kovat hallat tuhosivat peruna- ja viljasadon. Suuren viljakadon seurauksena Suomessa kiellettiin viinan kotipoltto viljapulaan vedoten. Myös seuraava talvi oli ankara ja pitkä. Järvet sulivat vasta kesäkuussa ja kesän viljasato jäi kolmantena vuotena peräkkäin pieneksi. Syksyllä talvi tuli aikaisin Ilomantsiin ja koko maahan. Kevätalvella Ilomantsilaisia sairastui valtavasti ja viikoittain kannettiin useita kymmeniä hautausmaalle. Arkut oli tehty höyläämättömistä laudoista tai niitä ei enää tehty, vaan kuolleet haudattiin suuriin joukkohautoihin. Alkukesä 1868 oli pahin aika, vaikka kesä oli pitkästä ajasta normaalilämpöinen. Kesän viljasato ja perunasato oli hyvä ja usko huomiseen palasi myös Ilomantsissa. Nälän aiheuttamat kuolemantapaukset vähenivät syksyä kohti ja elokuussa 1868 kuoli enää 57 luterilaista ja syyskuussa 27.

Vanhoja valokuvia Ilomantsin itäkylästä

Ensio Kettunen

Ihmisillä on monenlaisia harrastuksia ja ne ovat hyväksi meidän hyvinvointimme ylläpitämisessä. Minulla taitaa olla harrastuksia liian paljon, mutta aina sitä keksii uutta. Nyt on kirjoittamisen ohella tullut vanhojen mustavalkokuvien muuttaminen värikuviksi eri ohjelmien avulla. Kuvia löydät tästä 2020 Kettusviesteistä ja myös minun omasta blogistani. Osa kuvista on helppo muuttaa värikuviksi, mutta joidenkin kuvien kohdalla joudun tekemään tunteja, jotta kuvasta tulisi edes välttävä.

Kirjoja olen kirjoittanut jo kymmenen ja seuraava kirjani ilmestyy syksyllä 2020. Kirjan nimi on Hyökkäys Tolvajärvellä. Kirjassa kerron jääkäripataljoonien sotahistoriaa Ilomantsin Peurujoelta Tolvajärven Ristisalmelle ja sieltä eteenpäin Onkamukseen. Kirjaa varten kävin kesällä 2019 kaksi kertaa Tolvajärvellä ja olen tutkinut satoja suomalaisia sotapäiväkirjoja, kymmeniä saksalaisten päiväkirjoja ja Neuvostoliiton arkistolähteitä. Kirjassa on sivuja reilut 300 ja se on A5 kokoinen ja liimasidottu. Kirjaa on saatavana lokakuusta 2020 lähtien nettikirjakaupoissa ja myös joissakin kirjakaupoissa.

Luovenjoen silta 1930 luvun lopussa (Kaisa Kettusen kuva-arkisto)

Möhkön silta vuonna 1924. Kuva on skannattu sanomalehdestä, jonka vuoksi kuva ei ole tarkka

Josua Erosen talo Kuolismaan Lehmivaarassa

livari Kettusen perhekuva Miikkulanvaaralta (Kaisa Kettusen arkisto)

Antti Erosen Perhe Kuolismaan Lehmivaarassa

Miikulanvaaran Josua Kettunen autonostomatka Helsinkiin (Kaisa Kettunen)

Kuolismaan Kettusten kantatila Matinvaaralla

Kuolismaan kylää Mikitanvaaralta kuvattuna

Koulukuva Kuolismaan koulun pohjoispuolen pellolta (kuva on heikkolaatuinen)

Oinassalmen silta 2.7.1941 (SA-kuva)

Evakkomatkat Kuolismaasta vuosina 1939 – 1944

Hilja Eronen os. Kettunen (julkaistu Hiljan pojan, Martti Erosen luvalla)

Harva Suomessa asuva sukupolvi on saanut elää rauhassa idän vainolaisen hyökkäykseltä. Tämäkin sukupolvi on toisen kerran saanut kokea sodan kauhut, kulkien sen pyörteissä aina näihin vuosiin asti.

Pilviä näkyy ja samalla tuntuu, että joku rajuilma olisi nousemassa. Ihmiset ovat ihan kuin jotakin olisi tulossa, joka on vielä hämärän pilven peitossa, josta ei olla varmoja, että kulkeeko se kauhean rajuilman pilvi meidänkin kylämme ylitse. Kaikki on ihan jännityksessä niiden vuorokausien aikana, odottaen jotakin selvyyttä tulevan, jota ei tietty aavistaa, mutta viimeisillä hetkillä, kun ilma nousi ja meidän oli siirryttävä suojaan, että emme joutuisi siihen myrskyyn, joka sitten alkoi marraskuun viime päivinä 1939.

Ajan aallot nostivat hurjapäisiä kuohujaan ja löivät kohisten kodinkin rauhanaikaisille rantamaille ja sielläpä niiden ärjyt tuntuivatkin ensimmäisinä, kaikkein kipeimpänä ja kohtalokkaimpana, sattuivat sinne raskaiden aikojen ankarat iskut.

Nämä ajan kuvat ovat hyvin tuttuja meille niiltä päiviltä, joita parhaillaan olemme saaneet kokea tämän lyhyen elämämme aikana – kaikki tuntui uskomattomalta ja arvaamattomalta, mitä on itsekin saanut kokea, kun joutui kulkemaan pois rakkaista kotiloistaan, vieraiden ja tuntemattomiin oloihin.

Niistä yksi – olen minäkin, joka sain heittää kotini – turvautuen kohtalon tarjoamaan polkuun.

Tuntui raskaalta ne hetket, kun tuli käsky, että täytyy valmistautua lähtöä varten. Se tuntui silloin aivan kylmästi käyvän, ei oikein tiennyt, että mitä sitä tehtäisiin, sillä sinä päivänä, kun käsky annettiin, olin juuri pyykinpesun touhussa, joka jäi niin viime päiviin asuntojen ahtauden takia, sillä miehistöllä oli kaikki asunnot majoitettu niihin aikoihin.

Ajatukset oli jo vähällä häkeltyä, olin heittää työni kokonaan kesken – vain muistin heti kuitenkin – ei hyvä ole näinkin matkalle lähteä. Rohkenin kuitenkin vielä, ja tein työni loppuun, että saisin edes jonkun vaatekappaleen mukaani – ainakin lasten vaatteita. Muuta eihän sitä ollut ajatustakaan mukaan, kun käskyssä oli vielä, että ei saa ottaa mukaan muuta kuin jonkun päivän eväs. Kokosin tavarat sitten joutuin yhteen matkalaukkuun vaatteet ja toiseen eväät. Ne oli jo valmiina sinä samana iltana, kun käsky annettiin. Seuraavana päivänä tuli se tosi lähtö. Ei enää nukkuttanut lähtöpäivää vasten yöllä, sillä tuntui kuin olisi kylmä sade ja viima kulkenut lävitse. Vaikutti paljon se tulen leimu, joka nousi naapurikylästä niin uhkaavana ihan kuin olisi jo meitä häätänyt edeltä pois.

Mietin paljon, kun tiesin, että olen niin avuton ollessani siinä lasteni kanssa. Kävin aina ulkona katsomassa – seisoin kauan kotini seinivierellä ja katselin sinne, missä tuli leimusi korkealle ilmaan. Ajattelin aivan ääneen, onko tämä totta, vain untako kaikki. Totta, totta tämä sittenkin on! Menin sisälle huoneeseen, sillä alkoi jo vilu värisyttää ihan pelosta katsellessani niitä isoja tulia, jotka sieltä näkyi. Ne toivat kylmää ja levottomuutta elämäni – tunsin sillä hetkellä yksinäisyyteni – ei ollut edes mieheni siinä, joka olisi voinut jotakin minulle sanoa rauhoittaakseen minua. Hän oli siellä josakin toisten mukana.

Kuolismaan tyttöjä Hoskosen kaupan rappusilla

Astelin sänkyäni luo, siinä jo nukkuivat lapset kaikessa rauhassa tietämättä mitään siitä tuskasta, mikä minun elämässäni oli ja mikä vei minulta sen yön unen ja levon.

Luonani asumassa oli joku vanha mummo, huomasin, kuinka hän seurasi minun mielialaani katke-roituneena. Yritin olla rohkea viimeiseen asti, vaikka sydän kärsi kaikesta. Silti valittamatta koitin siinäkin lohduttaa mummoa jollakin tavoin, joka ei saanut oikeaa lepoa sinä yönä, sillä hän itki poikiaan, jotka oli viety reserviin.

Emme hyvin paljoa silti jutelleet keskenämme – ihan kuin olisimme tutkineet toinen toisiamme ja pyytäneet apua mitään puhumatta. Minä ainakin tunsin elämäni niin raskaaksi, että en jaksanut itkeäkään, minua vaivasi ja kiusasi kaikenlaiset ajatukset – niin kuin hätä, pelko, ahdistus, tilanteen muutos, matkalle lähtö ja kaikki asiat tuntuivat olleen yhtä aikaa mielessä.

Viimein raskaisiin ajatuksiin vaipuneena nukahdin aamuyöstä noin tunnin verran. Kun heräsin, kaikki samat ajatukset olivat mielessäni.

Nousin ylös, huuhtelin kasvojani kylmällä vedellä, että virkistyisin, keitin kahvin ja koitin juoda – ei tuntunut sekään enää oikein maistuvan, sillä ajatukset vielä lisääntyivät vieläkin katkerimmiksi – aivan kuin olisi koko seutu lieden ympärillä puhunut; ”nämä eivät ole enää sinun tämän päivän perästä, heitä tähän kaikki ja lähde”!

Koetin heittää kaikki liitit ajatukset pois ja kiirehdin vielä entisellä tavalla tehdä kotiaskareita. En ymmärrä, miksi ei nekään tuntuneet enää sujuvan – kaikki tuntu siltä, että en mihinkään voi enää turvautua, en omiin kotiaskareihinkaan, en niistäkään saa enää oikeaa rauhaa elämäni. Tunsin joka

hetki, että pilvi tummuu ja myrsky lähenee, täytyy heittää jäähyväiset kodilleni, painaa ovi tiukasti kiinni – niin kuin viimeisen kerran.

Ihmisiä kulki edestakaisin, joku kysäisi aina jotain ohi kulkiessaan, että joko on tiettyä kyytiä, missä lähdetään. Vastaukseni oli vain, ei ole tietoa kyydistä. iso osa Kuolismaan kylää oli vielä lähtemättä, lähtisin lasteni kanssa.

Viimein lähdön aika saapui, juoksin vielä navettaan ottamaan jäähyväiset Helunalta, joka aivan kuin kaiken ymmärtäen ynisi ja nuoli käsivarttani, kun minä hänen kaulassaan itkin. Siellä voin vasta kyyneleihin purkaa kaikki lähtötuntoni, joita en jaksanut sulattaa muuten kuin itkun voimalla, sillä tuntui niin kauhean raskaalta heittää sekin viaton luontokappale ihan kuin yksin kärsimään kaikesta aivan kuin minun tähteni.

Kävin vielä hakemassa heiniä ison kasan Helunan eteen samoin vettä varasin, että ei edes lähivuoro-kausina näänntyisi nälkään. Painoin navetan oven sitten kiinni ja kiiruhdin tupaan, jossa jo odottivat matkaan lähtijät. Koetin salata kyyneleeni lapsiltani, että he ei joutuisivat niin liikuttuneeksi tästä kaikesta, minkä koetin itse kestää. Lähtöhetki lähenei lähenemistään. Katselin ympärilleni, silmäilin kaikkea, huomasin siinä vasta, miksi täytyy kaiken jäädä näin – vapaasti tähän paikoilleen. Kuka näistä huolehtii ja milloin, vai ovatko nämä näin vielä silloinkin, kun takaisin tulemme. Se oli vain harha-ajatus, jossa varmaan moni muukin on pettynyt, en yksin minä!

Kuolismaan kylä Mikitanvaaralta kuvattuna

Vanhempani ja sisareni lapsineen ja pikku siskoni tulivat minua hakemaan hevosella ja laitareellä. Reki oli vuorattu turkisivällyillä pohjalta ja päälle saimme myös lämpimiä vällyjä Laiton vaatteet lapsilleni ja pukeuduin itse samassa.

Toisten poistuttua huoneesta ulos, tuntui, että minä en jaksa koko ovea kiinni painaa – se tuntui olevan tavallista raskaampi kuin mitä se ennen oli. Kiirehdin rekeen – aivan äänettömänä istuin siihen, otin toisen lapsistani syliini istumaan, joka tuntui helpottavan äänettömyyttäni. Jonkun matkaa kuljettuamme, alkoi lapsi siinä kysellä: ”Äiti, saammeko pitkään olla kyydissä?” Lapsi ei tiennyt sen enempää, kunhan kyytiä sai. Vastasin hänelle: ”Tietymätön on vielä määränpää, lapseni!”

Kuljettuamme onoin kilometrin verran yhtyi mieheni tiellä meihin. Loimme katseet toisiimme – ollessa ajatus sama kummallakin – seisautimme hevosen. Näytti siltä, että ei kukaan siinä reessä istuja saa sanaa suustaan, ainakin minä tiesin hyvin, mitä mieheni ajatteli, kun näki meidät vielä aivan viimeisillä tunneilla ja saimme antaa jäähyväiset toisillemme, sillä hän jäi tänne ja me läksimme jatkaamaan matkaamme. Olin silti ikään kuin iloinen, kun saimme vielä vaihtaa jonkun sanan mieheni kanssa jälleen tapaamisen toivossa toivottaen toisillemme Korkeimman varjelusta.

Matkamme sitten jatkui eteenpäin. Tapasimme paljon tuttuja sekä tuntemattomia sotilaita, joita oli siellä maantien varrella. He vilkuttivat jäähyväisiksi. Vähitellen kotikyläni jäi kauas. Tiesin, että vartijajoukot vartioivat kotikylääni kaikilta vaaroilta, mutta sitä en tiennyt, kuinka lopulta kylämme käy?

Möhkön Pytinki, eli Mallitalo vuonna 1914

Kuolismaa kesällä 1929. Vasemmalla Kettulanvaara ja koulu, keskellä Rysylänvaara

Kuolismaan kyläjärvi, vasemmalla Rysysvaara, oikealla Mikitanvaara mm. Sairasmaja

Takana Jehkimä Timoskaisen talo, edessä Sairasmaja

Kuolismaan kylä ilmakekuva (Jorma Hurskaisen arkisto)

Matinvaara (Kettula vasemmalla keskellä, koulu vasemmalla edessä)

Mikitanvaaran talot, oikealla edessä Jorma Hursakisen kotitalo

Ilta alkoi jo hämärtää, täytyi ruveta ajattelemaan yöpaikkaa, johon päänsä pistäisi suojaan. Yövyimme sitten Möhköstä Ilomantsiin päin noin 9 kilometriä Kalliovaara-nimiseen paikkaan. Pyysimme yösi-jaa ja hyvin mielellään lupasivat. Tietenkin ymmärsivät hekin kohtalomme ja olivat varmoja, että samalla tavalla on heidänkin lähdettävä jonakin päivänä taipaleelle kohti tuntematonta päämäärää.

Vietimme sen yön ajan kaikessa rauhassa. Iltasilla juteltiin talonväen kanssa, että millä tavalla on meidän täytynyt lähteä matkalle ja kaikilla tuntui olevan sama ymmärrys ja ajatuskyky kaikesta siitä, mitä oli esissä.

Heräsin aamulla sitten aikaisin ja kiiruhdin ulos. Katselin, joko kylämme oli poltettu – ei näkynyt mitään sellaisia merkkejä, josta olisin voinut päätellä jotakin kotini kohtalosta.

Keitin sitten aamukahvin ja juotuamme sen, lähdimme jatkamaan matkaamme.

Paljon oli tiellä jo ihmisiä, jotka yhtyivät samaan jonoon. Möhkön lähellä oli karjaakin aika paljon – kaikki näytti niin liikuttavalta.

Päästyämme Möhköön, lepuutimme hevosta ja kävimme itse ruokailemaan ja lämmittelemään. Näytti siltä, että kaikki kansa on jo liikkeellä, vaikka eihän meitä ollut kuin pieni osa näistä salopoukamista. Kaikilla tuntui olevan kiire ihan kuin johonkin tilaisuuteen olisi tunnilleen saavuttava.

Läksimme taas matkaan. Ajoimme sitten Oinasvaaraan. Pistäydyimme siinä taas lämmittelemässä, sillä aikaa kun hevonen lepäsi vedettyään sitä 8 henkilön kuormaa Möhköltä Oinasvaaraan yhtä kyytiä.

Menimme sisälle, jossa hyväsydäminen emäntä tarjosi kahvit lämmikkeeksi ja kyseli siinä samassa, että onko karjat tulossa jäljestäpäin vai jäivätkö vielä sinne. Vastasimme kaikkeen niin kuin tiesimme ja lähdimme taas edelleen jättäen kauniit kiitokset kahvista ja kaikesta myötätunnosta.

Ajoimme sitten Ilomantsin kirkolle, Pienviljelijä koululle. Siellä oli jo väkeä niin paljon, että ei millään näyttänyt enää huoneisiin sopivan.

Emme kauan siinä viipyneet, sillä oli päästävä yöksi johonkin. Ajoimme vielä jonkun aikaa, kunnes saavuimme Ikononvaaraan. Menimme ensin isomman talon pihaan pyytämään yösijaa. Siellä ei tunnettu meitä ja kielto tuli heti, emäntä sanoi: ”Menkää tuohon naapuriin, siinä pidetään aina kulkijoita, meille tulee vieraita, emme voi tällaista sakkia ottaa yöksi.” Se teki kovasti kipeää – ei olisi luullut, että niin käy, vaan kyllä se kävi sittenkin, että meidän piti siirtyä sinne naapuriin. Sinne kyllä olisi mahtunut enemmänkin, vaikka huoneet olivat pienemmät kuin siinä edellisessä talossa. Isäntä oli niin helläsydäminen ja ymmärtäväinen, että koetti parhaan kykynsä mukaan järjestää olon meille suotuisaksi.

Yön aika meni taas jutellen keskenämme eteenpäin menosta ja seuraavasta yöpaikasta, että minkälainen vastaanotto on seuraavassa yöpaikassa. Olimme ihan kuin peloissamme siitä, että onkohan enemmänkin sydämettömiä ihmisiä tämän matkamme varrella.

Lähdimme sitten aamulla jatkamaan matkaamme. Meitä oli jo samassa yöpaikassa 4 hevoskuntaa. Kaikki lähdimme perätysten taipaleelle. Ajoimme siinä jonossa yllättäen aina toisiakin kulkijoita. Poikkesimme Sonkajassa ajettua jonkin matkaa. Ikävältä tuntui istua yhtä kyytiä koko päivän reessä,

olihan meidän syötäväkin aina välillä, vaikka tuntui olevan joka päivä niin kiire sen matkustamisen kanssa.

Tarkoituksemme oli sinä iltana päästä Enon Pirttivaaraan yöksi. Käytiin aina taloissa kysymässä oikeaa tietä, minkä takia tuli pysähdyksiä. Eihän hyvä ollut lähteä ajamaan epävarmaa tietä, tuntematonta seutua. Olimme illan hämärässä siinä toivotussa määräpaikassamme, johon sitten kotiuduimme kahdeksi viikoksi.

Emme silloin yöksi mennessä tienneet, että olemme talonväelle niin pitkäaikaiset vieraat mitä olimme. Meitä oli kaksi hevuskuntaa enää yhdessä porukassa, toiset oli jo hajaantuneet kuka mihinkin taloon.

Tulimme sen talon pihaan ja tuntui kuin kiire olisi huoneeseen, sillä alkoi jo vilu puistattaa pitkän taipaleen jälkeen. Menimme aivan arastellen sisälle lasten kanssa, sillä pelkäsimme, että jos käypi nytkin niin kuin edellisessä yöpaikassa, että käsketään siirtymään naapuriin.

Ei kuitenkaan käynyt niin, petyimme siinä ajatuksessa ihan totisesti. Olimme siinä talossa ihan kuin odotettuja vieraita, joka teki heti niin lämpöisen tunnelman – aivan kuin kotoisen lämmön olisimme saavuttaneet siinä aivan tietämättä. Lapset oli riisuttu samassa, kun vain päästiin sisälle ja kaikki oli niin ystävällisesti auttamassa aikuistenkin takkeja päältä naulakoihin. Ei näyttänyt olevan ylpeyden tunnetta yhtään meitä kodittomia kulkijoita kohtaan. Näytti siltä, että he osasivat ymmärtää kohtalomme vielä paremmin kuin me itse. Huomasin heti, kuinka kävi vaikuttavasti sen talon palvelijaan meidän sinne saapuminen. Hänen sisimmässään oli yhdenlainen kotikaipuun tunne – meidän elämäämme säälien näin heti, kuinka kyynelkarpalot putoilivat pitkin hänen poskipäitään. Hänellä oli paljon säälintunnetta meitä kohtaan, jota ei olisi arvannut edes aavistaa edeltä käsin.

Möhkön vanha kansakoulu, kuva vuodelta 1929

Kahvipöytäkin oli jo tarjolla. Ystävällinen talon tytär ja emäntä kiirehti aivan kuin hyvälle vieraille valmistamaan kahvit pullan kanssa. Tuntui ihan siltä, kuin he olisivat kaikkea ikävyyttä ja kohtalon kovuutta lievittäneet aika paljon pois sillä tavalla.

Joimme herkullisen kahvin ja pullan tutkien siinä juodessamme toinen toistemme katseita. Meillä kaikilla näytti olevan ikään kuin kiitollisuuden hymy talonväkeä kohtaan. Emme paljoa kyenneet juttelemaan kahvinjuonti aikana, kaikki oli melkein äänettämiä – sai sen kuvan, että äänettämyys on tyytyväisyyden merkki. Niin ainakin minä tunsin, en olisi sinä päivänä matkalla vielä uskonut, että illalla ollaan sellaisessa yöpaikassa, jossa saa surunsa jakaa talonväen kanssa. Se ilta meni aivan tietämättä – alkoi olla aika myöhä, kun käytiin nukkumaan pehmoisille ja lämpimille petilöille, jotka talon puolesta järjestettiin aivan pyytämättä.

Valvoin kauan vielä yksinäni yön hiljaisuudessa ajatellessani, kuinka kaukana olemme jo kotikylästä. Kolmipäiväisen matkan jälkeen mielessäni harhaili kaikki kotoiset tunnelmat ja sen rauhallisuus. Tiesin kyllä hyvin, kuinka vaara uhkasi kotiani. Olin Luojalleni kiitollinen, kun itse olin lapsieni kanssa täällä, sieltä myrskyjen satamasta. Kannoin huolta myös mieheni puolesta, joka jäi sinne, missä häntä niinä aikoina tarvittiin. Koitin siinä valvoessani pyytää voimaa kestääkseen kaiken, mitä mikin päivä tuo tullessaan.

Nukahdin viimein väsyneenä rauhalliseen uneen., josta aamulla heräsin virkeänä.

Olomme tuntui tyydyttävältä aamullakin talon väen päätellessä, että ei ole tarvis lähteä eteenpäin, jos muuten viihdytte. Kauhean hyvä esitys, ei olisi voinut toivoakaan niin paljoa kuin mitä tarjottiin.

Ei kun tuumasta toimeksi ja me kulkijat taloksi, kun kerran niin mielellään otettiin. Olihan yhtä mukavaa olla lämpimässä ja yhdessä, kuin aina matkustaa. Jäimme sitten toistaiseksi siihen. Päätöksemme oli, että ei lähdetä eteenpäin, ennen kuin nämä seudut tulee evakuoitavaksi. Talosta lupasivat ruokaa, lämmintä ja myöskin työtä jos kuka halusi tehdä. Useammalla meistä oli selvä vastaus ottamamme talon tarjouksen vastaan.

Siinä sitten oltiin, joka päivä autettiin talon väkeä missä osattiin. Aika kului vähän huvemmassa, kun jotakin hommaili. Niidenkin päivien aikana kulki monta karjajonoa ohi ja olipa talossa öitäkin monta karjojen kuljettajaa. Kaikki tuntui siltä kuin olisi jotain elokuvafilmiä katsellut.

Sitten tuli kuin salaman isku, tieto, että Kuolismaa on jo poltettu. Joku evakkoreki tuli siihen, olivat meille tuttuja ja he kertoivat heti tultuaan, kuinka oli käynyt meidän kylämme.

Raskas isku, se kävi ihan läpi sydämen, katkerat kyynelkarpalot alkoivat useamman silmistä putoilla. En minäkään ymmärtänyt, kuinka raskaasti se tieto koski, kuin se koski, Onko kotimme poltettu lopullisesti, täytyykö uskoa tämä kertoja oikeaksi, joka toi tällaisen ikävän viestin.

Menin kertojan luokse, pyysin vielä selittämään jotakin kylämme kohtalosta, kuinka se kaikki oli tapahtunut. Uskoin sitten hänen sanoihinsa – en voinut enää kyyneleitä salata sinä päivänä. Tunsin, että olin joutunut pitkäksi aikaa vaeltajan polulle kulkemaan. Kuinka raskaalta se tuntui, ajatellessani entistä ja tulevaa aikaa.

Jääkäripataljoona yksi nousemassa Louhivaaralle 21.7.1941

Ei auttanut kyyneleet. Kaikki tuntui kiertävän esiin vähitellen niin kuin joltakin lankakerältä lanka vähitellen tulee esiin huonompana ja parempana. Iloisempaa ja ikävää mekin saatiin kokea vähällä aikaa. Ei juuri erikoista iloa, vain jotakin mielenlohdutusta, kun ymmärsivät meitä. Mutta mieluummin surua ja ikävää – osansa on varmaan saanut useampi maistaa.

Oltuamme jonkun aikaa, tuli taas odottamaton tieto – ihan yhtä pikainen, kuin Kuolismaasta lähtiessä. Sanoma annettiin illalla, että aamulla on lähdettävä matkaan. Ei enää auttanut kyyneleet, joita näki niin paljon senkin yön aikana.

Kaikki valmistautuivat matkaa varten. Ihmisiä siirtyi koko yön ajan yhtä mittaa siitä ympäristöstä siihen taloon, missä me oltiin – kaikki evakkomatkaa varten.

Kaikki oli vaan katkeraa ja liikuttavaa, joka olisi saanut olla heidän kohdaltaan kokematta heidän hyvytensä tähden, josta vielä nytkin lausun kauneimmat kiitokseni.

Aamu sarasti, olimme taas lähtövalmiita. Hyvästelimme ystävällistä talonväkeä itkien puolin ja toisin. Tuntui siltä, että aivan kuin kotoani lähtisin taas maailman tielle. Tuntui ihan raskaalta erota niin hyvistä ihmisistä.

Evakot kohtaavat Hämeen ratsurykmentin rakuunat Pienviljelijäkoulun kohdalla 2.7.1941

Kuljimme sinä päivänä aika pitkän taipaleen. Saavuimme seuraavaksi yöksi Kontiolahdelle. Matkan varrella näimme laumoittain karjaa kuljettajineen, mutta paljon oli jäänyt karjaa uupuneina välille.

Kontiolahdella yöpymispaikassa kävi juttelemassa pitäjän pastori ja aamulla käytti meitä vielä kirjossa pitäen meille kauniin ja lohduttavan puheen, joka säilyy vielä nytkin kauniina muistona siltä ajalta. Sitten pastori lähti mukaamme ja näytti tien suunnan suurempaa reittiä seuraavaan pitäjään mennessä.

Kuljettuamme sen päivän, saavuimme illalla Nilsin pitäjään. Siellä yövyimme kansakoululla, jossa ystävälliset Lotat pitivät huolta, että saimme ruokaa ja juomaa.

Tyytyväisinä ja kiitollisina lähdimme aamusella taas matkalle. Pysähdyimme jossakin pitäjässä matkalla.

Viimein oltiin Iisalmessa monipäiväisen taipaleen jälkeen. Siellä antoivat sitten määräyksen, että missä on vakituinen asunto. Lähdimme vielä sinä iltana edelleen ja ajoimme noin 15 kilometriä Iisalmesta Hanhijoki-nimiseen paikkaan. Olikin jo myöhäinen ilta ja joulun aaton aatto, kun saavuimme siihen taloon, mihin oli määrätty.

Kuolismaan tsasouna Kyljärven rannalla

Ilmoitettuamme asiamme talonväelle, hämmästyimme taas jonkin verran, kun isäntä alkoi sanoa, että ei hän lapsiperheitä ota mielellään. Esitteli veljensä taloon, johon käytiin myös kysymässä. Siihen oli jo luvatut asukkaat. Ei auttanut muu kuin meidän oli jäätävä taloon aivan kuin puoli väkisin, sillä olihan ikävä lähteä mihinkään, kun oli myöhä ilta ja kova lumituisku.

Ei voi käsittää, kuinka ihminen tuntee itsensä vähäpätöiseksi, kun niin käy. Isäntä kuitenkin myönsi, että me saamme jäädä taloon ja asua siinä heidän pirtissänsä. Se toi ihan helpottavan ja iloisen hetken mieleen – muistui siinä, kuinka lähellä on joulu meitäkin, jotka jouduimme näin ikävälle taipaleelle. Luulimme kulkumme jatkuvan joulun pyhiksi, vaan ei tarvinnut niinä päivinä enää matkustaa. Vietimme siis joulun Hanhijoella Taavetti Kämäräisen talossa, jossa olimme sitten kaiken evakkoaikamme talvisodan ajan. Olen kiitollinen vielä tänäkin päivänä, kuinka hyviä olivat sen talon väki kaiken aikaa. En koskaan nähnyt Emäntää enkä Isäntää huonolla tuulella meitä kohtaan.

Lastenkaan ei tarvinnut pelätä, että saavat nuhteita, kaikki sujui hyvin hauskaasti koko talven ajan – paljon hyvää koko talvi tuotti tullessaan.

Saapui siinä vähitellen kevättalvi, joka toi tullessaan kauniit päivät, silloin muistui mieleen ihan erikoisesti entinen kotiseutu ja ne rakkaat tutut kesän ihanuudet!

Ilomantsi Rajakomppania Teppanassa 8.7.1941 (Ontronvaaran tehdyn hyökkäyksen jälkeen)

Oltiin vihdoin maaliskuussa, joka toi sen ikävän taas, ainakin minä tunsin oloni kahta raskaammaksi – tiesinhän hyvin, kuinka kotini on käynyt ja sitten ei toivoakaan ollut kotiinpaluusta, kun ne seudut jäi kaikki rajan toiselle puolelle.

Ei iloa, asiat toivat vain kyyneleitä ja huokauksia siihen päivään saakka, kun annettiin taas käsky, että saatte siirtyä Ilomantsiin. Kaikki oli silloin lähtö valmiita, ei kukaan tahtonut jäädä sinne. Paluu omaan pitäjään tuotti sittenkin paljon helpotusta elämälle. Pian oltiin lähtövalmiita taas matkalle, joka oli hevoskyytiä asemalle saakka Iisalmeen. Siitä sitten junaan ja lähtö kohti tuttua Ilomantsia, joka tuntui ihan kuin kotiin paluulta omaan pitäjään!

Tultiin touhukkaasti sillä kyydillä sitten Lieksaan. Siinä vaunut tyhjennettiin ja meidät ohjattiin linja-autoihin asemalta, joilla vietiin Lieksan kirkkoon. Näytti siltä, että kaikki ilomantsilaiset olivat siinä porukassa, oli niin ahdasta ja vaikeaa yöpyä kirkossa – ei voinut kunnolla levätä yhtään yöä. Olimme kirkossa viisi vuorokautta.

Viimein päästiin jatkamaan matkaa. Seuraava pysähdys oli Uimaharjussa, josta vietiin määrätyle olinpaikalle Tyrjän kylään. Siellä vietiin meidät kansakoululle.

Oltuamme siinä koululla – miehet pääsivät vapaalle sotahommista. Muutimme sitten Hakovaaraan Hermannin Kähkösen taloon, vaikka kyllä me olisi saatu olla siinä koululla. Hyvin mukavaa väkeä oli se opettajaväki. Olimme sitten siinä Kähkösessä koko sen kesän ajan – olikin oikein mukavaa väkeä – kaunis muisto jäi niiltä ajoilta.

Muutimme sitten talveksi Lylyvaaraan. Kiitoksella muistelen sitäkin asuntoa talven ajalta. Keväällä oli luontaiset syyt lähteä majan muuttoon. Siirryimme lähemmäksi kotiseutuja. Seuraavaksi asuimme

Putkelan kylässä, Turpeisen talossa, kolmatta vuotta. Sitten tuli lähtö kotikylään. Se olikin oikein mukava reissu lähteä sinne. Tuntui niin rakkaalle ne seudut astuessa rajan yli toiselle puolen. Kuljin ensin katsomaan kotiraunioita – kylmät tuhkat tervehtivät minua. Olisivat varmaan kertoneet enemmänkin kuin katkeruutta, jos olisi ollut puhetaito. Tunsin hyvin jokaisen kiven ja kannon mitä oli jäänyt jäljelle, jokaisen polun ja pensaan, mikä missäkin kohti oli. Monet, monet kuumat kyyneleet vierivät poskiani pitkin muistelllessa rauhallista ja viihtyisää kotiani siinä raunioilla istuessani. Mutta ei voi ihminen silti sulaa kyyneleiksi kokonaan, vaikka kuinka paljon tämä maailman murhetta tois. Kaikki hyvät niin kuin ikävätkin vastoinkäymiset täytyy ottaa vastaan nurkumatta ja kestettävä nämä myllertävän maailman kuohut ja paukut.

Tartuin heti rauhan töihin, vaikka sota oli vielä käynnissä. Mieheni oli siellä, missä toisetkin, maailman pyörteissä.

Aloin ajatella uuden kodin laittamista ja se onnistuikin hyvin. Mieheni sattui pääsemään lomalle siksi hyvään aikaan, että oli apuna järjestämässä tarvikkeita paikan päällä. Sitten vain miehet töihin ja koti alkoi olla valmis – päästiin muuttamaan joulukuksi 1943. Oli niin hauskaa ja suloista järjestellä omaan kotiin joulujuhlaa. Lapsetkin nauttivat niin paljon kaikesta, kun vielä isäkin pääsi joulukuksi kotiin – se oli ensimmäinen joulu yhdessä neljään vuoteen. Saimme tuntea kodin lämmön ja rauhaisan olon. Mutta ei ihmiselle iloa kauan anneta.

Rakuunat Pienviljelijäkoulun mäessä 2.7.1941

Päästyämme seuraavaan vuosilukuun 1944 – mitä se taas toi tullessaan! Kesällä heinäkuun 5 päivä saimme määräyksen, että tavarat kokoon ja lähtö kodista taas!

Ei voi uskoa kukaan muu kuin hän, joka nämä ajat on kokenut, kuinka raskaasti se koski. Kaikki tuntui monta kertaa raskaammalle mitä ensi kertaa lähtiessä. Ei minullekaan enää maistunut ruoka – kyyneleet voittivat elämän siltä päivältä. Aloitin sitten sen raskaan työn – tavaroiden kokoamisen. Saatuani ne kokoon, ne vietiin autotien varteen, josta ne sitten taas lähtivät matkalle kohti tuntematonta seutua. Itse myös valmistauduttiin tuntemattomalle matkalle.

Sarasti sitten se kolmannen päivän aamu, jolloin taas sai heittää ne viimeiset jäähyväiset kodilleen, joka oli niin autio ja alastoman näköinen tyhjennettyämme sen kaikista irtain tavaroista. Istuin vielä yksin huoneessani ja itkin niin katkeraa itkua, joka pysyy mielessäni niin kauan kuin vaellan täällä maailman oloissa.

Jätin sitten jäähyväiset ja lähdin toisten samanlaisten matkalaisten mukaan. Saavuimme sinä iltana Kaltimoon- siellä veivät seurojentalolle ja ruokkivat siellä kaikki kylläisiksi. Sitten ystävälliset naapurin rouvat veivät koteihinsa monet perheet ja loput olivat seurojentalolla yötä. Se ilta oli katkera. Lapsetkin käsitti kaiken, minunkin nuorempi poikani, joka oli silloin 6-vuotias, itki yöpaikassa, että meillä ei ole enää kotia. Se kävi minunkin mieleeni vielä enemmän ikävältä. Lohdutin lasta, että on monelle muullekin käynyt samalla tavalla, ei yksin meille.

Seuraavan päivän iltana taas lähdimme eteenpäin junassa, olimme matkalla seuraavan yön ja saavuimme heinäkuun 11 päivänä Kauppilanmäkeen, jossa veivät taas meidät työväentalolle. Siellä saimme syödä ja juoda.

Sitten alkoi taas arvonta, että mihin kukin joutuu sijoitettavaksi. Oli pelko koko illan, jos sattuu sellainen talo, jossa ei ymmärretä meitä. Olimme sen yötä siinä työväentalolla.

Sitten seuraavana päivänä päästiin autoon ja lopputaivalta tekemään, joka viimein pysähtyi Sonkajärven pitäjään, Vänninmäkeen Lassilan taloon – herttaisen väen keskuuteen.

Saavuimme perille 12 päivänä heinäkuuta 1944.